

Motion

1976/77:562

av herr Werner m. fl.
om vissa ändringar i arbetarskyddslagen

Över en miljon arbetare är varje dag borta från den öppna arbetsmarknaden på grund av sjukskrivning, utslagning och utsortering samt arbetslöshet. Ca 500 000 är borta varje dag på grund av sjukdom. Aktuella undersökningar visar att en tredjedel av dessa – minst 150 000 – är borta på grund av stressfaktorer. Över 100 000 finns i arbetsmarknadsutbildning, beredskapsarbeten, skyddat eller halvskyddat arbete. Det är officiellt och dolt arbetslösa, som inte kan få ett lämpligt arbete.

Denna utslagning och utsortering från arbetsmarknaden har flera orsaker. Den viktigaste är den höga arbetsintensiteten – att ett arbete utförs i högt tempo. Stegrade effektivitetskrav frambringa en ökad arbetsintensitet, vilket i sin tur är en av grundorsakerna till att stressen har ökat i jobbet. De höga effektivitetskraven avgör vilka individer som kan göra sig gällande på arbetsmarknaden – en del av arbetskraften sorteras ut – kvar blir en elit.

Effektivitetskraven resulterar i rationaliseringar där mänsklig arbetskraft ersätts med maskiner. Fysiskt tunga arbeten har i många fall ersatts med monotona passningsarbeten. Individen har därmed blivit underordnad maskinen, dess arbetstakt och organisation. Undersökningar inom industrin visar att antalet stora arbetsplatser ökar – skiftarbetet ökar särskilt inom kapitalintensiva näringsgrenar – att det gamla ackordsarbetet minskar men ersätts med fasta löneformer med inslag av systematisk merit- och arbetsvärdering och att mekanisering och "automation" ökar, vilket innebär hårt styrda arbetsuppgifter.

Privatföretagens effektivitets- och rationaliseringsmetoder sprids i allt snabbare takt inom alla sektorer av arbetsmarknaden bland såväl arbetare som tjänstemän i låg och mellanställning. De tidigare tjänstemannauppgifterna har till stor del omvandlats till "industriellt kontorsarbete" och nya uppgifter främst inom "datan" har gjort arbetsuppgifterna än mer likartade industrins. Den ökande offentliga sektorn visar på samma utveckling. Statliga industrier, statens affärsverk och den övriga offentliga sektorn är ju en del av den kapitalistiska ekonomin. Inom bl. a. sjukvården har effektivitetskraven blivit alltmer överskuggande och stressreaktioner tillhör där vanligheterna.

Effektivitet för vem?

Den ökade arbetsintensiteten och omänskliga arbetsmiljöer har sin grundorsak i att arbetsköparna bedriver sin produktion och verksamhet i syfte att uppnå en så hög profit som möjligt. I kapitalisternas ständiga jakt efter högsta möjliga profit krävs ökade kapitalinsatser i fasta anläggningar – byggnader, maskiner o. d. Profiten kan då bara upprätthållas genom en ökad utsugning av löncarbetarna, som är de enda som skapar nya värden.

En omfattande *effektivisering* av arbetsprocesserna är därför nödvändig för kapitalisterna för att upprätthålla och öka lönsamheten. Därmed kan man också avvisa påståendet om att den tekniska och vetenskapliga utvecklingen – behovet av nya produkter och rationaliseringar – automatiskt medför ökade hälsorisker. Modern teknik skulle tvärtom kunna göra produktion och arbetsliv långt mer mänskligt. Det är i stället produktionens kapitalistiska form som skapar risker och ökar antalet sjukdomar i arbetslivet. Profithänsynen får väga tyngre än hänsynen till de arbetandes hälsa.

Produktivitetsoökning för vem?

Produktivitetsoökningen är en mätare på arbetarnas insatser i arbetslivet. Ökad produktivitet kan fås på två sätt, dels genom ökade kapitalinvesteringar i maskiner som tillverkar mer per arbetare än tidigare, dels genom en högre arbetstakt. Eftersom en högre arbetstakt bland arbetarna inte kostar kapitalisterna något är i regel en ökad produktivitet, även om den är kopplad till investeringar och rationaliseringar, en fråga om ökade arbetsinsatser. Ökad hets och stress blir följderna. Detta försöker kapitalisterna förneka.

I SAF:s avtalsförslag från november 1976 heter det:

”I den enklare debatten hävdas ofta att kraven på en högre produktivitet innebär ökad hets och stress i arbetslivet. Det är en fullständigt föråldrad uppfattning. Det är inte genom hårdare arbetstakt som det svenska näringslivet under en lång följd av år kunnat uppvisa en god produktivitetsoökning. En positiv produktivitetsoökning är fullt möjlig utan orimliga krav på arbetstakt genom gemensamma ansträngningar från alla. Inte minst bör tjänstemännens insatser och betydelse i detta sammanhang uppmärksammas.”

Men verkligheten korrigerar SAF. Direktören i SAF, Börje Strender, kräver mer ackordsarbete på grund av att **PRODUKTIVITETEN MINSKAR**, bl. a. med hänvisning till månadslönen i LKAB. Ackord driver upp arbetstakten. Ökad arbetstakt ger ökad produktivitet. Ökad produktivitet ger ökade profiter för kapitalägarna.

Samarbete inget medel mot arbetshets och utslagning

Utgångspunkten i arbetsmiljölagstiftningen är att "arbetsgivare och arbetstagare skola samverka för att åstadkomma sunda och säkra arbetsförhållanden". Detta har inte löst och kommer inte att lösa problemet med arbetshets och utslagning. Tyvärr har socialdemokraterna i riksdagen och i utredningar varit överens med borgarpartierna om samsarbetsideologin.

Samsarbetsideologin bygger på illusionen att arbetare och arbetsköpare har gemensamma intressen. Men kapitalisternas krav på ökade profiler och lönearbetarnas krav på en rimlig lön, lugn arbetstakt, trygga anställningsförhållanden och riskfri arbetsmiljö är oförenliga. Kampen för en mänsklig arbetstakt och en riskfri arbetsmiljö är därför en viktig del i den oförsonliga kampen mellan kapital och arbete. Detta gäller också de sektorer på arbetsmarknaden som inte skapar några vinster.

Det övergripande arbetsmiljöproblemet – den ständigt ökande arbetsintensiteten som drabbar alla oavsett om de har en bra, en hygglig eller en dålig fysisk arbetsmiljö – kan lösas först sedan samsarbetspolitiken har kastats över bord. Då kan arbetarna tillsammans tillkämpa sig verkliga arbetsmiljöförbättringar.

Facklig kamp i stället för samsarbete

För att förbättra den psykiska arbetsmiljön och arbetsmiljön i övrigt krävs att arbetarnas egna organisationer, dvs. fackföreningarna – grupperna, klubbarna och avdelningarna – har avgörande maktbefogenheter. Dessa maktbefogenheter skall kunna utnyttjas till att tvinga fram miljöförbättringar, t. ex. lägre arbetstakt. Arbetarna och arbetsköparna har motstridiga intressen. Med kapitalisterna som ägare till produktionsmedlen är arbetarnas medbestämmande- och beslutanderätt endast på arbetsköparnas villkor. Samsarbets- och samförståndspolitiken måste därför helt avvisas. Vad som under kapitalism kan ge någon makt till arbetarna är att fackföreningen för en *aktiv kamp* och använder sig av de maktmedel som står till arbetarklassens förfogande. En lagstiftning för att minska arbetsintensiteten och därmed förhindra utslagning och utsortering måste utgå från att stödja arbetarnas kamp och intressen.

Förbud mot ackord och prestationsnormer

Under årtionden har ackorden drivit arbetstakten i höjden. Genom att lönen kan ökas med en ökad prestation har många arbetare slitits ut i förtid, drabbats av yrkesskador, olycksfall och mist sina liv. Raka ackord, blandackord, prestationsdelar i fasta löner m. m. har alla samma effekt – en ökad arbetstakt. Allt fler inser ackordens skadeverkningar. På arbetsplatserna betraktas i dag allmänt ackord och andra prestationslöner som arbetarskyddets

fiende nummer ett. Förutom att säkerheten på jobbet minskar med ackord så driver även ackordssystemet på utslagningen och utsorteringen.

I en ny arbetarskyddslag bör därför ett förbud mot ackord och andra prestationslöner vara ett verksamt bidrag till en bättre arbetsmiljö. I arbetsmiljölagen bör därför föreskrivas att lokala fackföreningar har rätt att förbjuda användandet av alla förekommande ackord och prestationslöner, när de anser dessa vara ett hot mot en bra fysisk och psykisk arbetsmiljö.

Löpandebandsarbetet humaniseras

Kännetecknande för löpandebandsarbeten och andra kontinuerliga och tvångsstyrda arbetsprocesser är att arbetet är enformigt. Arbetaren hindras hårt vid just sitt moment, och rörligheten är mycket begränsad. Dessutom har arbetstakten drivits upp mycket högt. Detta innebär en stor utslagning, framför allt av äldre arbetare. Personalomsättningen vid dessa arbetsprocesser är också mycket hög.

Löpandebandsarbetet måste förbättras. Arbetsintensiteten måste minskas radikalt. Lagstiftningen måste här ge fackföreningarna ett stöd. Regelbundna pauser, ingående i den ordinarie arbetstiden, fler avbytare, ökad bemanning samt fasta reservstyrkor vid sjukdom och liknande är förstahandsåtgärder som måste vidtas för att humanisera löpandebandsarbeten och liknande tvångsstyrda arbetsprocesser.

Vård-, service- och stora tjänstemannagrupper drabbas

De anställda inom vårdrutorna drabbas mycket hårt av det kapitalistiska samhällets effektivitetskrav. Landstingens allt svårare ekonomiska situation har drabbat de anställda i sjukvården. Arbetstidsförkortningar utan tillräckliga personaltillskott, rationaliseringar med ökade uppgifter att sköta på samma tid som tidigare, överbeläggningar som skapar merarbete m. m. innebär stressreaktioner.

Det är därför inte medbestämmandeavtal som vårdpersonalen behöver, utan ett stöd i lagen för förhandlingar som kan följas upp med strejk eller vetorätt om inte förhandlingarna ger resultat. Här gäller det främst förhandlingar om personalstyrkornas storlek som är A och O för vårdpersonalens arbetsmiljö.

De som är sysselsatta i trafiksektorn har drabbats av ökade effektivitetskrav, ökad skiftgång och övertid. Även här gäller det att med stöd av lagen kunna förhandla sig till en bättre arbetsmiljö genom att ta till strejk eller ha vetorätt.

Nya arbetsuppgifter på tjänstemannaområdet och en sönderdelning av de traditionella uppgifterna till tempoarbeten har inneburit att flera arbetsuppgifter direkt kan jämföras med industri- och servicearbetarnas villkor. Ökade arbetsuppgifter läggs på var och en, och en effektiv arbetsorganisation

gör att arbetsintensiteten drivs i höjden. Förhandlingar om arbetsuppgifter och antal anställda är här som på andra områden en central fråga.

Självstyrande grupper – tvångsstyrda

Arbetsköparna har upptäckt att man inte i alla situationer behöver använda piskan för att öka produktiviteten. Man har infört självstyrande grupper. Dessa grupper styr emellertid inte takten själva. De styrs effektivt uppifrån genom lönesystem, arbets- och meritvärderingar. Grupperna styrs även genom produktionsplanering, produktionsnormer och gruppträning. Efter- som gruppen skall tillämpa arbetsrotation spontant och har vissa arbetsledande funktioner, kan den även fungera självsanerande och stöta ut arbetskamrater som inte kan hålla takten och inte passar in i mönstret. Grupperna är därför inte självstyrande – de är i själva verket tvångsstyrda.

De självstyrande gruppernas fördelar kan först komma till sin rätt när facket med kraft kan förhandla om arbetstakt, bemanning m. m.

Strejk och vetorätt ett stöd i kampen mot utslagning

Hög arbetstakt och arbetsintensitet är ett övergripande arbetsmiljöproblem som inte kan klaras ut mellan parterna med nuvarande inriktning och lagstiftning. En minskning av utslagning och utsortering ur arbetslivet beror på en oförsonlig kamp mellan arbetarnas intressen för drägliga arbetsvillkor och arbetsköparnas strävan efter högsta möjliga profit. Lagstiftningen på arbetsmiljöområdet måste därför stödja arbetarnas kamp.

Förhandlingar om arbetsmiljöns alla problem skall kunna föras med stöd av rätten att ta till strejk. Vpk har i annan motion till 1977 års riksmöte föreslagit att fredsplikten skall försvinna. I en arbetsmiljölag är det viktigt att i avgörande frågor, som berör arbetstakt, utslagning och utsortering, fackföreningen har vetorätt.

Vetorätten bör omfatta de förhatliga tidstudierna, som är en av grunderna på vilken arbetstakten drivs i höjden. Produktionsuppläggningar och metoder som driver arbetstakten i höjden skall även kunna stoppas av fackföreningen. Rationaliseringar sker i de flesta fall i syfte att minska antalet anställda och därmed öka utsvettningen. Dessa skall kunna stoppas av facket.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda föreslås¹

- att riksdagen hos regeringen hemställer om ändringar i arbetarskyddslagen i syfte att minska arbetshets och utslagning genom
- dels införandet av pauser på betald arbetstid, avbytare, beman- ning och reservstyrkor vid löpandebandsarbeten och liknande ar- betsprozesser enligt vad i motionen anförts,
 - dels att lokal facklig organisation har rätt att förbjuda ackord och andra prestationslöner, vilka utgör en fara för arbetsmiljön,
 - dels beträffande personalstyrkornas storlek att den lokala fack- föreningen tillerkänns vetorätt i de fall förhandlingar inte ger tillfredsställande resultat,
 - dels att lokal facklig organisation skall äga rätt att stoppa pres- tationsuppdrivande tidmätning eller motsvarande rationalise- ringsmetoder enligt vad i motionen anförts.

Stockholm den 20 januari 1977

LARS WERNER (vpk)

EIVOR MARKLUND (vpk)

NILS BERNDTSON (vpk)

KARL HALLGREN (vpk)

JÖRN SVENSSON (vpk)

i Malmö

C.-H. HERMANSSON (vpk)

KARIN NORDLANDER (vpk)

TOMMY FRANZÉN (vpk)

LARS-OVE HAGBERG (vpk)

i Borlänge

¹(Se även motion 1976/77:563)